

Ефективність формування змісту педагогічної освіти магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю визначається результативністю педагогічної підготовки, яку можна охарактеризувати як якісна освіта, що визначається освіченістю майбутнього фахівця. Саме такий рівень освіти, на нашу думку, буде сприяти формуванню у магістрів бажання продовжувати навчатися в майбутньому, а не переступити через неї, як через важку повинність або задалегідь визначену формальність, необхідну для отримання професії, але не здійснення ефективної майбутньої професійної діяльності.

Література

1. Етичний кодекс українського педагога // [Електронний ресурс] / режим доступу <http://rmu.luguniv.edu.ua/img/ekup.pdf>
2. Кристопчук Т. Є. Модернізація вищої педагогічної освіти в Україні // Наука та освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва : Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., 23-25 травня 2011 р. – Маріуполь: Маріупольський державний університет, 2011. – 565 с. – С.289-290.
3. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навч. пос. / Віктор Михайлович Нагаєв – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
4. Проценко О.Б. Професійна підготовка викладача вищої школи у магістратурі в Україні // Наука та освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва : Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., 23-25 травня 2011 р. [Текст]. – Маріуполь: Маріупольський державний університет, 2011. – 565 с. – С.299-300.
5. Сисоєва С.О. Професійна підготовка викладача-тьютора: теорія і методика: Навч.-метод. пос. / С. О. Сисоєва, В. В. Осадчий, К. П. Осадча / Міністерство освіти і науки, молоді і спорту України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. – К.-Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2011. – 280 с.
6. <http://www.lvduvs.edu.ua/>

УДК 378.147:159.955

Нагорна Г.О.

Одеська національна музична академія ім.А.В.Нежданової, доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії музики і композиції

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МУЗИКАНТА-ПЕДАГОГА

Вдосконалення професійної підготовки у вищому навчальному закладі здійснюється на основі дослідження професійного мислення музиканта-педагога. З цією метою розробляється структура мислення особистості, розкриваються його сутність і зміст. У результаті професійне мислення студента розглядається як умова досягнення професійної розумності особистості; як система узагальнених розумових дій, спрямованих на дослідження музичного мистецтва; як процес знаходження або створення майбутнім музикантом загальних і особливих відношень музичного мистецтва, які нескінченно і безперервно змінюються у своїй детермінації.

Ключові слова: професійна розумність, професійне мислення, критичне мислення, творче мислення, судження

Совершенствование профессиональной подготовки в высшем учебном заведении осуществляется на основе исследования профессионального мышления музыканта-педагога. С этой целью разрабатывается структура мышления личности, раскрываются

его сущность и содержание. В результате профессиональное мышление студента рассматривается как условие достижения профессиональной разумности личности; как система обобщенных умственных действий, направленных на исследование музыкального искусства; как процесс нахождения или создания будущим музыкантом всеобщих и особенных, бесконечно и непрерывно изменяющихся в своей детерминации отношений музыкального искусства.

Ключевые слова: профессиональная разумность, профессиональное мышление, критическое мышление, творческое мышление, суждение

Improving of professional training in higher education is based on the research of the professional thinking the musician-teacher. With this in mind, a personality's structure of thought is developed and its nature and content are revealed. As a result, professional thinking of a student is considered as a condition for achieving professional reasonableness of a personality, and as a system of generalized mental actions to study music, and as the process of finding or creating by the future musician of the universal and the particular, infinite and ever-changing relations in his determination of the musical arts.

Keywords: professional reasonableness, professional thinking, critical thinking, creative thinking, judgment

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку вищої школи актуальною і своєчасною є проблема перетворення системи професійної підготовки у вищому навчальному закладі, яка розв'язується на основі низки підходів до: освіти як до дослідження музичного мистецтва; дослідження як самокритичної діяльності майбутнього музиканта; музиканта-педагога як до особливої особистості, яка займає суб'єктну позицію і сама створює діалогічні відносини у ході взаємоспілкування. Реалізація цих підходів можлива за умови виявлення теоретико-методологічних основ дослідження мислення особистості, розробки його структури, розкриття сутності та змісту, що стало **метою** статті.

Вихідними положеннями при досягненні цієї мети були психолого-педагогічні дослідження різних напрямів, презентовані Г. С. Костюком, С. Л. Рубінштейном, Л. С. Виготським, Б. М. Тепловим, О. М. Леонтьєвим, А. В. Брушлинським, П. Я. Гальперіним, Н. Ф. Тализіною, Є. Н. Кабановою-Меллер, В. В. Давидовим та ін. Основоположним принципом дослідження професійного мислення майбутнього музиканта-педагога є єдність раціоналізму і творчості, що уособлює в цілісності його розсудливу та перетворюючу діяльність. Реалізація цього принципу потребує чіткого усвідомлення студентами значення ідей, суджень, умовиводів, представлених у таких видах, як: загальні, опосередковані та професійні.

Фундаментом, основою, на якій педагог будує свою професійну діяльність виступають його міркування. Тому одним із головних завдань, яке ставиться перед студентом у ході професійної підготовки, є завдання так розташувати в межах свого міркування послідовність пізнавальних актів, щоб створити струнку систему відношень у процесі взаємодії з предметами музичного дослідження.

Разом із тим, можна припустити, що навіть у тому випадку, коли майбутній музикант залучається до складних видів мислення, які пов'язані з виведенням теорій, концепцій, методик, він завжди буде використовувати порівняно невеликий за кількістю набір ментальних актів, пов'язаних із дослідницькою, розсудливою діяльністю. Без здібності допускати, припускати, порівнювати, робити висновки, протиставляти, дедукувати або індукувати, класифікувати, описувати, визначати або пояснювати, професійні судження студента не зможуть виглядати істинними та переконливими.

Адекватні форми професійної розумності музиканта-педагога створюються не тільки на основі теоретичної критики фактів та явищ музичного мистецтва, але й у ході його практичної, перетворюючої діяльності, зумовленої творчістю.

Реалізація принципу раціонального і творчого в дослідженні професійного мислення студентів потребує опори на філософську спадщину Аристотеля, А. Арно і Н. П'єра, Гегеля, І. Канта, Г. Лейбніца, Сократа, використання їх ідей у ракурсі розв'язання проблеми досягнення професійної розумності особистості.

Представлення майбутнім фахівцем процесу розвитку музичного мистецтва в його цілісності відбувається за допомогою розуму на основі активної діяльності мислення, яке відбиває сутність загальних зв'язків і відношень цього процесу. Професійний розум музиканта спрямовано на перероблення даних, які отримані з органів почуттів у ході його професійної діяльності, за результатами чого реалізується принцип єдності чуттєвого і логічного як двох нерозривних аспектів єдиного розумового процесу музично-педагогічного пізнання.

З огляду на викладене, можна узагальнити деякі методологічні положення, що лягли в основу дослідження музичного мислення особистості. Вони стосуються вчення про загальні закономірні зв'язки, виникнення, розвиток і зміну буття та пізнання, що розкриває об'єктивну природу реальності та джерело знання – чуттєвий досвід; про соціальний характер пізнання та керівний метод сходження від абстрактного до конкретного на основі принципів єдності чуттєвого і логічного, логічного та історичного (індивідуального і соціального), аналізу і синтезу, простого і складного, загального і особливого, тотожного та різного та ін.

Основоположною методологічною передумовою в дослідженні професійного мислення майбутніх музикантів є така характерна особливість, як розгляд переходів від однієї системи знання до іншої, що дозволяє сформувати критеріально-ціннісне відношення студентів до аналізу музичного мистецтва і до своєї майбутньої діяльності.

Структура мислення музиканта являє собою складну ієрархічну систему, в основі якої лежить універсальна якість особистості – професійна розумність, що передбачає у своєму досягненні безперервне, нескінченне, послідовне, узгоджене і постійне формування професійного мислення студента. Останнє виступає як комбінування, на основі взаємодоповнення, двох основних його видів – критичного і творчого мислення, які проявляються у формі загальних, опосередкованих, професійних ідей, суджень, умовиводів, стратегії і тактики відношень, створених на підставі взаємодії з предметами музичного дослідження.

Розробка такої структури ґрунтувалася на вихідному розумінні судження, яке відбиває в істинному або неправдивому світлі, з одного боку, наявність або відсутність ознак, властивостей об'єктів, суб'єктів, музичних фактів, явищ, обставин, які їх представляють, з іншого, – характер відношень, існуючих між цими об'єктами, суб'єктами, фактами, явищами, обставинами.

Сутність професійного мислення музиканта-педагога, його повнота, обсяг розкриваються в кількості знайдених або творчо створених ознак, властивостей об'єктів, суб'єктів, музичних фактів, явищ, обставин, що їх позначають.

Зміст професійного мислення майбутнього фахівця, його якісна складова уявляється в рівні вироблення стратегії і тактики відношень у процесі його взаємодії з предметами музичного дослідження. До предметів зазначеного

дослідження відносяться: об'єкти, суб'єкти, факти, явища, обставини музичного мистецтва.

Враховуючи багатозначність поняття “професійне мислення” студента вищого навчального закладу, що викликає його багатоплановість, необхідно поетапно дослідити це ємне поняття:

- як умову досягнення професійної розумності особистості майбутнього музиканта;
- як систему узагальнених розумових дій, спрямованих на дослідження музичного мистецтва;
- як процес знаходження або створення майбутнім фахівцем загальних і особливих відношень музичного мистецтва, які нескінченно та безперервно змінюються у своїй детермінації.

Таким чином, професійне мислення музиканта-педагога відрізняється такими властивостями, як: послідовність, що відбиває його концептуальне багатство; узгодженість, яка міститься в утворюючих його відношеннях ідей, суджень, умовиводів; спадкоємний, постійно дослідницький характер, виражений у його нескінченності, безперервності у часі та просторі.

Відомі два види знань – безпосереднє і дискурсивне, опосередковане. Якщо дискурсивне знання є ознакою критичного професійного мислення музиканта, що функціонує на підставі його самокоректуючої діяльності, то безпосереднє знання – творчого професійного мислення, яке реалізується на основі перетворюючої самотрансцендентної діяльності. Тому іншою характерною рисою професійного мислення студента виступає його узгодженість.

Проте, враховуючи неможливість прояву критичного і творчого професійного мислення у чистому вигляді, а тільки відповідно принципу єдності раціонального і творчого, необхідно відзначити, що знання у представлених видах, – безпосередньому і опосередкованому, – може існувати тільки в їх єдності та взаємозалежності. Для здійснення цього необхідна спрямованість майбутнього педагога на постійне дослідження музичного мистецтва, що складається у виборі цілей, засобів, досягненні результатів, а також їх оцінюванні і самооцінюванні. Таким чином, розкривається третя основна характеристика професійного мислення музиканта-педагога – його постійно дослідницька спрямованість.

Якщо дискурсивним є знання, отримане в результаті індуктивного або дедуктивного умовиводу, а безпосереднім – знання, одержане інтуїтивно, за допомогою сприйняття, уявлень, то необхідно акцентувати увагу на проблемі інтуїції майбутнього музиканта, її місці у структурі професійного мислення студента вищого навчального закладу.

Спираючись на принцип єдності чуттєвого і логічного, інтуїтивне у професійному мисленні фахівця завжди пов'язано з чуттєвим і логічним пізнанням, засноване як на наявному знанні, так і на накопиченому практичному досвіді, що дає можливість по-новому оцінювати це наявне знання. Бо безпосереднє знання, з якого виходить інтуїція, ніколи не проявляється в чистому вигляді через те, що відчуття у сприйнятті й уявленнях самі опосередковані знаннями, накопиченими всім минулим людським досвідом. Отже, воно знаходиться в тісному взаємозв'язку з опосередкованим, дискурсивним знанням, отриманим у результаті логічного міркування. Функціонування професійного мислення музиканта здійснюється,

таким чином, на основі реалізації принципу єдності раціонального і творчого, чуттєвого і логічного.

Важливе значення у процесі дослідження музичного мистецтва мають принципи єдності простого і складного, загального й особливого. Якщо за допомогою останнього студенти роблять кількісний аналіз об'єктів, суб'єктів, музичних фактів, явищ, обставин, то на підставі першого – якісне їх дослідження.

Всі об'єкти, виражені в загальному, частковому, одиничному вигляді, представляються відповідними ідеями: загальними, опосередкованими, професійними, що утворюють між собою інструментально-самодостатні відношення або відношення засоби-мета. Причому і ті, й інші можуть бути більш критичними або більш творчими, адекватно структурі професійного мислення музиканта.

Одиничний об'єкт виражається у формі одиничної, унікальної в своїй неповторності, професійної ідеї і позначається власним ім'ям або словом.

Спільність досліджуваних об'єктів зумовлена тим, що вони можуть бути представлені однією загальною ідеєю. Необхідно зазначити, що як загальні ідеї педагога, так і загальні назви можуть бути представлені родовим поняттям.

Загальні поняття бувають однозначні і неоднозначні. Однозначними вони є тоді, коли не тільки підходять до множини об'єктів, але й адекватні професійним ідеям, які їх виражають. Неоднозначні загальні професійні поняття виступають у тому випадку, якщо вони відповідають не одній і тій же, а різним ідеям.

З іншого боку, професійні загальні неоднозначні поняття містять пов'язані одна з одною ідеї. Цей зв'язок укладено у відношеннях частини-ціле, засоби-мета, причини-наслідок.

З огляду на зазначене, можна зробити деякі узагальнення. Дослідження музичного мистецтва потребує вивчення предметів взаємодії в їх простоті і складності, спільності, частковості і одиничності, що складається в розкритті їх обсягу і змісту. Обсяг (кількісний аналіз) являє собою кількість суттєвих ознак або властивостей, на який поширюється ідея предмета музичного пізнання. Зміст (якісний аналіз) визначається способами функціонування цього предмета, тобто функціями, які не можна від нього відторгнути, не знищивши його самого. У порівнянні з суттєвими ознаками, що являють собою власне значення предмета музичного дослідження або його сутність, ми вважали за можливе віднести способи функціонування цього предмета до несуттєвих ознак, що його опосередковують.

Усякий предмет музичного дослідження може бути представлений у простоті і складності, спільності, частковості чи одиничності. Розкриваючи його кількісні й якісні показники, майбутній фахівець досліджує його обсяг і зміст, його сутність і функції.

Дослідження предмета музичного пізнання у його простоті і складності полягає, з одного боку, в поділі на складові частини, здійснюваному за допомогою аналізу, що являє собою не що інше, як уявлення обсягу і змісту цього предмету. З іншого боку, – в "баченні" відношень між обсягом і змістом об'єктів, суб'єктів, музичних фактів, явищ, обставин в їх простоті, реалізованому на основі синтезу. Дослідження предмета музичного пізнання в його складності означає його уявлення у формі сукупної ідеї, що виражає ідеї частин-цілого, засобів-мети, причин-наслідку, що відбувається на підставі синтезу. У зв'язку з тим, що і прості, і

складні об'єкти, суб'єкти, музичні факти, явища, обставини виконують певні функції, то необхідним для майбутнього музиканта-педагога видається дослідження цих функцій у відволіканні від предмета музичного дослідження. Виявлені функції простих і складних предметів музичного дослідження проявляються в інших, аналогічних предметах, і тому робляться загальними для них. Конкретизація предметів музичного дослідження реалізується у професійних ідеях, судженнях, умовиводах.

Важливим умінням, необхідним у вивченні музичного мистецтва виступає вміння знаходити подібності та відмінності між предметами музичного дослідження, виявляти їх суттєві та несуттєві ознаки, тобто робити порівняння.

Порівняння як один із найважливіших прийомів пізнання супроводжує будь-який процес дослідження предметів музичного мистецтва. Їх пізнання починається з того, що майбутній музикант-педагог повинен визначити, чим вони відрізняються від інших предметів і в чому їх схожість з родинними предметами. Виявлення подібності та відмінності, суттєвих і несуттєвих ознак об'єктів характеризує якісну спрямованість їх дослідження і вимагає їх розгляду в модифікованому стані.

Значущим умінням у процесі дослідження музичного мистецтва виступає вміння виокремлювати суттєві і несуттєві ознаки об'єктів, суб'єктів, виражені в музичних фактах, явищах, що утворюють обставини. Суттєві ознаки об'єктів можуть характеризувати ті властивості, які підрозділяють складні об'єкти на прості частини. З іншого боку, вони можуть характеризувати суб'єкти цього процесу, беручи за суттєві різні ціннісні їх якості.

Видовою відмінністю науково організованої музично-педагогічної діяльності є дослідження, виражене загальним професійним поняттям. А необхідними супутніми ознаками, визначаючими її цілісність і системність виступають такі суттєві ознаки цієї діяльності, як: розсудлива, організаційно-інформаційна, творчо-перетворююча, оцінююча і самооцінююча.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що вміння порівнювати предмети музичного дослідження, визначаючи їх рід, видову відмінність, суттєві і несуттєві ознаки, є надзвичайно значимим, ціннісним для педагога. Разом із тим, його формування в майбутніх музикантів не є самоціллю, а лише засобом для вироблення стратегії і тактики відношень, що утворюються на основі взаємодії з предметами музичного дослідження. Виходячи з того, що ці предмети можуть бути представлені простими критичними професійними ідеями і сукупними складними творчими професійними ідеями, ми вважали за можливе класифікувати їх на прості і складні.

Висновки. Таким чином, у процесі порівняльної характеристики простих і складних предметів музичного дослідження акцент робиться на двох іпостасях – виділенні та обговоренні обсягу (кількісні дані) і змісту (якісні дані). Ці характеристики властиві і простим, і складним об'єктам, суб'єктам, музичним фактам, явищам, обставинам. Однак у простих предметах музичного пізнання вони розглядаються в послідовності суттєвих і несуттєвих ознак (сутність і зміст), наприклад, в категоріях причин, наслідку, засобів, мети, частин, цілого. У складних же предметах – в узгодженості цих ознак, представлених сукупними ідеями, що виражають відношення причин-наслідку, засобів-мети, частин-цілого. Тому відношення, як зв'язки і роз'єднання ідей, суджень, умовиводів майбутнього музиканта, характеризують його професійне мислення з точки зору змісту або

основного способу функціонування. Представлені і в критичному (простому), і в творчому (складному) його видах, вони обумовлюють вироблення студентами ціннісно-методологічної стратегії відношень цілісного процесу розвитку музичного мистецтва. Засобом досягнення цього узагальненого уміння служить уміння розробляти мотиваційно-концептуальну та інформаційно-контекстуальну тактику відношень, що виникають на основі взаємодії з предметами музичного дослідження. Тактика музиканта-педагога виступає у двох основних аспектах, характерних, відповідно, для його критичного і творчого професійного мислення – методологічному і технологічному. Вона спрямована не тільки на знаходження або творче створення внутрішніх і зовнішніх відношень предметів музичного дослідження, але й на визначення характеру їх прояву – узгодженого, протиставленого або суперечного. Визначення простих і складних предметів музичного дослідження полягає, насамперед, у виявленні їх суттєвих і несуттєвих ознак. Причому, якщо у простих об'єктах вони обумовлюють їх сутність та змісті розглядаються в послідовності, то в складних – способи їх функціонування в цілісному процесі розвитку музичного мистецтва у вигляді відношень цих ознак. Розкрити способи функціонування – значить встановити зв'язки або роз'єднання між об'єктами та музичними фактами, явищами, обставинами, що їх позначають, у формі загальних, опосередкованих або професійних ідей. Особливість музичних фактів, явищ, обставин полягає в тому, що вони не можуть існувати відокремлено, незалежно від об'єктів, суб'єктів, які вони опосередковують. Тобто, не можна уявити ці музичні факти, явища, обставини без їхнього ставлення до позначуваних об'єктів музичного дослідження. Це положення розкриває генезис уміння знаходити і творчо створювати зв'язки і роз'єднання, або причинно-наслідкові, інструментально-самодостатні відношення, а також відношення частини-ціле не тільки всередині, але й між предметами музичного дослідження. Функції об'єкта не існують поза відношень до нього, поза зв'язків з ним. Тому такий генетичний зв'язок між суттєвими і несуттєвими властивостями предметів музичного дослідження визначає зв'язки і залежності між тими професійними ідеями, які адекватно відображають обсяг і зміст цих предметів. Разом із тим, невідповідність способів функціонування об'єктів їх сутності виражається у професійних ідеях, що позначають це роз'єднання. Іншими словами, мова йде про послідовне, систематичне формування у студентів узагальненого вміння розробляти мотиваційно-критеріальну та інформаційно-контекстуальну тактику відношень цілісного процесу розвитку музичного мистецтва. Чим більше різних функцій предметів музичного пізнання можуть виділити майбутні музиканти-педагоги, тим глибше вони можуть осягнути ці предмети, тим фундаментальніше їх тактика і вище рівень професійного мислення.

Література

1. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Под ред. Л. Н. Проколиенко; АПН СССР. – М.: Педагогика, 1988. – 301 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л.С.Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – 479 с.
3. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. – Т. I. – М.: Педагогика, 1983. – 391 с.
4. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. – Т. II. – М.: Педагогика, 1983. – 318 с.
5. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования. – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – 147с.
6. Теплов Б. М. Избранные труды: в 2 т. – Т. I. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с.
7. Теплов Б. М. Избранные труды: в 2 т. – Т. II. – М.: Педагогика, 1985. – 360 с.